ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ SIEGBERT ALBER

της 16ης Μαΐου 2002 [1]

I — Εισαγωγή

1. Στην παρούσα διαδικασία για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, η οποία κινήθηκε κατόπιν αιτήσεως του Immigration Appeal Tribunal (στο εξής: αιτούν δικαστήριο), ζητείται από το Δικαστήριο η ερμηνεία του άρθρου 3 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1251/70, περί του δικαιώματος των εργαζομένων να παραμένουν στην επικράτεια κράτους μέλους μετά την άσκηση σ' αυτό ορισμένης εργασίας [2]. Η αίτηση αυτή ανάγεται στην άρνηση χορηγήσεως άδειας αόριστης διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο για τα μέλη της οικογενείας (σύζυγο και τέκνα) αποβιώσαντος εργαζομένου της ΕΚ.

II — Νομικό πλαίσιο

2. Το άρθρο 1 του κανονισμού 1251/70 ορίζει το πεδίο του εφαρμογής ως ακολούθως:

«Οι διατάξεις του παρόντος κανονισμού εφαρμόζονται επί των υπηκόων Κράτους μέλους που είχαν απασχόληση ως μισθωτοί εργαζόμενοι στο έδαφος άλλου Κράτους μέλους, καθώς και στα μέλη της οικογενείας τους, όπως καθορίζονται στο άρθρο 10 του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 του Συμβουλίου περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητος.»

3. Το άρθρο 2 του κανονισμού 1251/70 καθορίζει τις προϋποθέσεις για τη γένεση του δικαιώματος παραμονής εργαζομένων ως ακολούθως:

«1) Έχει το δικαίωμα μονίμου παραμονής στο έδαφος Κράτους μέλους:

α) Ο εργαζόμενος ο οποίος, κατά τη στιγμή που παύει την δραστηριότητά του, έχει συμπληρώσει την προβλεπόμενη από τη νομοθεσία του κράτους αυτού ηλικία προς συνταξιοδότηση λόγω γήρατος και ο οποίος είχε σ' αυτό απασχόληση κατά την διάρκεια των 12 τελευταίων μηνών τουλάχιστον και έχει δε διαμείνει συνεχώς εκεί περισσότερο από τρία έτη·

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2 — Κανονισμός (ΕΟΚ) 1251/70 της Επιτροπής, της 29ης Ιουνίου 1970 (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 64, στο εξής: κανονισμός 1251/70 ή κανονισμός).

β) Ο εργαζόμενος ο οποίος έχοντας διαμείνει συνεχώς στο έδαφος του Κράτους αυτού περισσότερο από δύο έτη, παύει να έχει εκεί μισθωτή απασχόληση λόγω μόνιμης ανικανότητας προς εργασία. [...]

γ) [...]

2) [...]»

4. Το άρθρο 3 του κανονισμού 1251/70 καθορίζει τις προϋποθέσεις του δικαιώματος παραμονής των μελών της οικογενείας του εργαζομένου ως ακολούθως:

«1) Τα μέλη της οικογενείας εργαζομένου, τα αναφερόμενα στο άρθρο 1 του παρόντος κανονισμού, τα οποία κατοικούν μαζί με αυτόν στο έδαφος Κράτους μέλους, έχουν το δικαίωμα να παραμείνουν εκεί μονίμως, αν ο εργαζόμενος έχει αποκτήσει το δικαίωμα παραμονής στο έδαφος του Κράτους αυτού σύμφωνα με το άρθρο 2, ακόμα και μετά τον θάνατό του.

2) Αν ο εργαζόμενος αποβιώσει κατά τη διάρκεια του επαγγελματικού του βίου και πριν αποκτήσει το δικαίωμα παραμονής στο έδαφος του εν λόγω Κράτους, τα μέλη της οικογενείας του έχουν το δικαίωμα να παραμείνουν εκεί μονίμως υπό τον όρο:

— ότι ο εργαζόμενος κατά το χρόνο του θανάτου του είχε διαμείνει στο έδαφος του Κράτους μέλους αυτού επί δύο τουλάχιστον έτη·

— ή ότι ο θάνατός του οφείλεται σε ατύχημα εργασίας ή επαγγελματική ασθένεια·

— [...]»

5. Ως προς τις προϋποθέσεις και την απόδειξη της «συνεχούς διαμονής», το άρθρο 4 ορίζει τα εξής:

«1) Η συνεχής διαμονή, που προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, και στο άρθρο 3, παράγραφος 2, δύναται να πιστοποιηθεί με κάθε αποδεικτικό μέσο εν χρήσει στη χώρα διαμονής. Δεν θίγεται από προσωρινές απουσίες που δεν υπερβαίνουν στο σύνολό τους τους τρεις μήνες κατ' έτος, ούτε από απουσίες μεγαλύτερης διάρκειας που οφείλονται στην εκπλήρωση στρατιωτικών υποχρεώσεων.

2) [...]»

6. Το άρθρο 5 του κανονισμού — ανεξαρτήτως μιας ευρύτερης υποχρεώσεως θετικής στάσεως των κρατών μελών για εκ νέου εγκατάσταση εργαζομένων, οι οποίοι εγκατέλειψαν το έδαφος του κράτους μέλους, αφού είχαν σ' αυτό επί μακρό χρόνο συνεχή κατοικία και άσκησαν σ' αυτό μια δραστηριότητα — θέτει προθεσμία για την άσκηση του δικαιώματος παραμονής:

«1. Για την άσκηση του δικαιώματος παραμονής, ο δικαιούχος έχει στη διάθεσή του προθεσμία δύο ετών από το χρονικό σημείο κατά το οποίο γεννάται το δικαίωμα, κατ' εφαρμογή του άρθρου 2, παράγραφος 1, υπό α' και β' και του άρθρου 3. Κατά το διάστημα αυτό δύναται να εγκαταλείπει το έδαφος του Κράτους μέλους χωρίς να θίγεται το δικαίωμα αυτό.»

7. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, του Immigration Act 1988 περιέχει, για πρόσωπα τα οποία ασκούν κοινοτικό δικαίωμα δεκτικό επικλήσεως, ρητή εξαίρεση από το γενικό καθεστώς υποχρεωτικής χορηγήσεως αδείας:

«Δεν υπόκειται στις διατάξεις του βασικού νόμου [του Immigration Act 1971] σχετικά με άδεια εισόδου και διαμονής κάθε άτομο το οποίο δικαιούται, υπό τις ίδιες περιστάσεις, εισόδου και διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο δυνάμει αντλουμένου από το κοινοτικό δίκαιο δικαιώματος δεκτικού επικλήσεως ή οποιασδήποτε άλλης διατάξεως και σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 2, του European Communities Act 1972.»

III — Περιστατικά και διαδικασία

8. Ο Rama Givane, σύζυγος/πατέρας των μετέπειτα εφεσειόντων της κύριας δίκης, ήταν Πορτογάλος υπήκοος. Εισήλθε στο Ηνωμένο Βασίλειο στις 15 Απριλίου 1992, ασκώντας τα εκ της Συνθήκης δικαιώματά του προκειμένου να εργαστεί εκεί ως αρχιμάγειρος. Έλαβε πενταετή άδεια διαμονής. Παρέμεινε αδιαλείπτως στο Ηνωμένο Βασίλειο επί τρία έτη [3] μέχρι τις 10 Απριλίου 1995. Στη συνέχεια ταξίδεψε στην Ινδία όπου και έμεινε δέκα μήνες.

9. Στις 16 Φεβρουαρίου 1996, ο R. Givane επέστρεψε στο Ηνωμένο Βασίλειο και έφερε μαζί του τη σύζυγό του Nani Givane και τα τρία τέκνα του Vashuben Givane, Vinodbhai Givane και Subashkumar Givane, άπαντες ινδικής ιθαγένειας. Του χορηγήθηκε κοινοτική άδεια διαμονής ισχύουσα μέχρι τις 21 Ιουλίου 2002. Τα συνοδεύοντα αυτόν μέλη της οικογενείας ήταν κάτοχοι οικογενειακής αδείας ΕΟΧ [4].

10. Στις 11 Νοεμβρίου 1997, επομένως 21 μήνες [5] μετά την επιστροφή του στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο R. Givane απεβίωσε λόγω *νεφρικής ανεπάρκειας* και *χρόνιας ασθένειας του ήπατος*, που δεν μπορούν, στη

3 — Για την ακρίβεια τρία έτη παρά πέντε ημέρες.

4 — EEA Family Permit.

5 — Για την ακρίβεια, 21 μήνες παρά πέντε ημέρες.

συγκεκριμένη αυτή περίπτωση, να θεωρηθούν επαγγελματική ασθένεια.

11. Τα μέλη της οικογενείας του αποβιώσαντος (στο εξής: εφεσείοντες) ζήτησαν, βάσει του άρθρου 2, παράγραφος 1, του κανονισμού 1251/70, άδεια παραμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο. Με απόφαση του Secretary of State της 21ης Αυγούστου 1998, η αίτησή τους για τη χορήγηση άδειας διαμονής αορίστου διαρκείας απορρίφθηκε. Η αρχή έλαβε ως βάση ότι ο R. Givane δεν είχε διαμείνει συνεχώς στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά δύο έτη προ του θανάτου του κατά την έννοια της διατάξεως αυτής.

12. Οι εφεσείοντες στράφηκαν κατά της αποφάσεως αυτής ακολουθώντας τη δικαστική οδό. Το επιληφθέν της υποθέσεως δευτεροβάθμιο δικαστήριο ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως:

«1) Απαιτεί το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1251/70 ότι η διετής περίοδος συνεχούς παραμονής πρέπει να συμπληρώνεται αμέσως πριν από τον θάνατο του εργαζομένου ή η προϋπόθεση αυτή πληρούται με τη συνεχή παραμονή που έχει πραγματοποιηθεί νωρίτερα στη ζωή του εργαζομένου;

2) Εάν η προβαλλομένη διετής περίοδος δεν απαιτείται να συμπληρώνεται αμέσως πριν από τον θάνατο του εργαζομένου και υπ' αυτή την έννοια έχει συμπληρωθεί, μπορούν τα κεκτημένα δικαιώματα που απορρέουν από την περίοδο αυτή να διατηρηθούν μετά από περιόδους απουσίας από το κράτος μέλος υποδοχής που υπερβαίνουν τους τρεις μήνες, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1 (που έχουν ως αποτέλεσμα ότι διακόπτεται η περίοδος συνεχούς παραμονής στο εν λόγω κράτος υποδοχής);

3) Αν η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα είναι καταφατική, υπόκειται σε περιορισμούς το δικαίωμα διατηρήσεως του ευεργετήματος των προηγουμένων περιόδων συνεχούς παραμονής, παρά τις μεταγενέστερες διακοπές παραμονής;

4) Αν η απάντηση στο τρίτο ερώτημα είναι καταφατική, ποιοι είναι αυτοί οι περιορισμοί και ποιους παράγοντες πρέπει να λάβει υπόψη το εθνικό δικαστήριο για να κρίνει αν η διακοπή της συνεχούς παραμονής έχει ως αποτέλεσμα ότι εκμηδενίζει το δικαίωμα επικλήσεως των προηγουμένων περιόδων παραμονής;

5) Μπορούν τα μέλη της οικογενείας του αποβιώσαντος εργαζομένου να επικαλεστούν το ευεργέτημα του άρθρου 3, παράγραφος 2, σε περίπτωση που η δεκάμηνη περίοδος απουσίας του εργαζομένου αποτελεί λιγότερο από το ένα

τρίτο της περιόδου συνεχούς παραμονής πριν από την απουσία και λιγότερο από ένα πέμπτο του συνολικού χρόνου που ο εργαζόμενος διήλθε στο κράτος υποδοχής πριν από τον θάνατό του;»

13. Στη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου μετέχουν η Γερμανική και η Βρετανική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή.

IV — Ισχυρισμοί των διαδίκων της κύριας δίκης

14. Οι απόψεις των εφεσειόντων καθώς και της καθής αρχής, οι οποίοι δεν διατύπωσαν παρατηρήσεις κατά τη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου, λαμβάνονται από την αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως:

1) *Οι εφεσείοντες*

Οι εφεσείοντες προβάλλουν ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 1251/70 απαιτεί απλώς στην περίπτωση του R. Givane να έχει διαμείνει συνεχώς στο Ηνωμένο Βασίλειο επί δύο έτη οποτεδήποτε πριν από τον θάνατό του. Ο κανονισμός δεν ορίζει επιπροσθέτως ότι τα δύο έτη διαμονής πρέπει να προηγούνται άμεσα του θανάτου του. Δεδομένου ότι ο R. Givane είχε εκπληρώσει την απαίτηση αυτή κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ Απριλίου 1992 και Απριλίου 1995, πρέπει να γίνει δεκτή η αίτηση των μελών της οικογενείας του για άδεια παραμονής αορίστου χρόνου στο Ηνωμένο Βασίλειο.

15. Εφόσον ο R. Givane διέμεινε μεταξύ Απριλίου 1992 και Απριλίου 1995 πλέον των δύο ετών στο Ηνωμένο Βασίλειο, πληρούται το πρώτο μέρος των προϋποθέσεων του άρθρου 3 του κανονισμού 1251/70. Η έκφραση «κατά τον χρόνο του θανάτου του, να έχει παραμείνει αδιαλείπτως» δεν περιέχει καμία πρόσθετη προϋπόθεση ως προς το χρονικό διάστημα της συνεχούς διαμονής. Αντιθέτως, καθορίζει την καταληκτική ημερομηνία κατά την οποία πρέπει να έχουν συμπληρωθεί τα δύο έτη διαμονής.

16. Η γραμματική αυτή ερμηνεία επιβεβαιώνεται από την τελολογική ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 2. Η ερμηνεία αυτή μπορεί να στηριχθεί στους ακόλουθους λόγους:

α) Στο προοίμιο του κανονισμού 1251/70 αναγνωρίζεται η ανάγκη των εργαζομένων να έχουν τα μέλη της οικογενείας τους μαζί τους, τα δε μέλη της οικογενείας να μπορούν υπό ορισμένες προϋποθέσεις να αποκτήσουν δικαίωμα διαμονής.

β) Το άρθρο 39 της Συνθήκης της Ρώμης ορίζει ότι «η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων εξασφαλίζεται εντός της Κοινότητας [...]».

γ) Η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων είναι ένα σημαντικό οικονομικό θεμέλιο της Συνθήκης της Ρώμης. Εξ αυτού έπεται ότι οι εργαζόμενοι δεν πρέπει να αποθαρρύνονται από την άσκηση της ελεύθερης κυκλοφορίας αναλογιζόμενοι τόσο τον χωρισμό από τις οικογένειές τους όσο και την ευημερία των μελών της οικογενείας τους όταν μετακινούνται μαζί τους.

17. Εφαρμοζόμενα αυτά στην παρούσα περίπτωση, σημαίνουν ότι ο R. Givane, αν είχε θεωρήσει ότι θα αποβίωνε από φυσική αιτία στο διάστημα των δύο ετών μετά την αναχώρησή του από την Ινδία και ότι η καθής αρχή θα εφάρμοζε την ερμηνεία αυτή, θα είχε αποθαρρυνθεί από την άσκηση του δικαιώματός του ελεύθερης κυκλοφορίας λόγω της μέριμνας για την ευημερία των μελών της οικογενείας του.

18. Οι εφεσείοντες αναγνωρίζουν ότι κατά την τελολογική ερμηνεία μιας διατάξεως, στην περίπτωση που τα δύο έτη συνεχούς παραμονής προηγούνται χρονικώς της απουσίας από το κράτος υποδοχής, πλέον των τριών μηνών, πριν από τον θάνατο του εργαζομένου, η απουσία αυτή πρέπει να υπόκειται σε κάποιου είδους εύλογο περιορισμό. Όμως, κατά τον καθορισμό αυτού του εύλογου περιορισμού ανακύπτουν ζητήματα αναλογικότητας.

2) *Η καθής αρχή*

19. Η καθής αρχή ισχυρίζεται ότι κατά τη γενική γλωσσική χρήση το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 1251/70 σημαίνει ότι η διετής περίοδος διαμονής πρέπει να υφίσταται αμέσως πριν από τον θάνατο του εργαζομένου. Αυτό προκύπτει ιδίως από τις έννοιες «κατά τον χρόνο του θανάτου του» και «παρέμεινε συνεχώς». Αντιθέτως, η ερμηνεία των εφεσειόντων καθιστά την έννοια «κατά τον χρόνο του θανάτου του» στο άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού περιττή και πλεονάζουσα.

20. Κατά τα λοιπά, η υποστηριζόμενη από την καθής αρχή ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 2, συνάδει και ανταποκρίνεται προς τον σκοπό του κανονισμού 1251/70. Όπως προκύπτει από τις αιτιολογικές σκέψεις, ο σκοπός του κανονισμού έγκειται στο να εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων μέσω της διασφαλίσεως της σταθερότητας και ασφάλειας της κατοικίας μετά την παύση της απασχολήσεως, καθόσον διευκολύνονται οι εργαζόμενοι να επανενωθούν με τις οικογένειές τους και καθόσον εξασφαλίζεται σ' αυτούς ότι οι οικογένειες αντλούν από τον εργαζόμενο παρεμφερή δικαιώματα ασφάλειας παραμονής. Το δικαίωμα της παραμονής προκύπτει από τον συνδυασμό των περιόδων παραμονής και απασχολήσεως στο οικείο κράτος μέλος. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του κανονισμού αφορά, όπως και το

άρθρο 3, παράγραφος 2, το ποιες περίοδοι παραμονής και/ή απασχολήσεως έχουν διανυθεί αμέσως πριν από την παύση της οικονομικής δραστηριότητας.

21. Τα συμφέροντα του εργαζομένου και της οικογενείας του απαιτούν η οικογένεια να έχει δικαίωμα παραμονής, όταν η διαδικασία κτήσεως δικαιωμάτων μόνιμης διαμονής σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 1, διακόπτεται βίαια από τον πρόωρο θάνατο του εργαζομένου, εφόσον ο σύνδεσμος με το κράτος υποδοχής έχει εδραιωθεί επαρκώς. Το συμπέρασμα αυτό επιβάλλεται εντούτοις μόνον όταν ο σύνδεσμος με το κράτος υποδοχής έχει εδραιωθεί για εύλογη χρονική περίοδο πριν από την παύση της δραστηριότητας.

22. Τέλος, η ερμηνεία των εφεσειόντων δημιουργεί αβεβαιότητα και πρόσθετους ελέγχους που δεν προβλέπονται από τον κανονισμό.

V — Ισχυρισμοί των μετεχόντων της διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου

1) Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου

23. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου στηρίζει πρωτίστως την επιχειρηματολογία της στη γραμματική ερμηνεία, βάσει συγκρίσεως του αγγλικού, γαλλικού και γερμανικού κειμένου του κανονισμού 1251/70. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ενδεχομένως υφιστάμενη αμφιβολία στο αγγλικό κείμενο του κανονισμού, όσον αφορά τη χρονική διαδοχή της απαιτούμενης διετούς συνεχούς διαμονής διά της επελεύσεως του θανάτου του εργαζομένου, αίρεται εν όψει του γαλλικού και του γερμανικού κειμένου του κανονισμού. Ο χρόνος διαμονής πρέπει να προηγείται άμεσα του θανάτου.

24. Ο σκοπός του κανονισμού το επιβεβαιώνει. Όπως ακριβώς η απόκτηση του πρωτογενούς δικαιώματος παραμονής του εργαζομένου κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, του κανονισμού συνδέεται με ορισμένες προϋποθέσεις, αυτό ισχύει επίσης για τα παράγωγα δικαιώματα των μελών της οικογενείας. Όταν η διαδικασία της αποκτήσεως δικαιώματος συνεχούς διαμονής κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, του κανονισμού εξουδετερώνεται λόγω του πρόωρου θανάτου του εργαζομένου, τα συμφέροντα του εργαζομένου και της οικογενείας του επιβάλλουν να εξακολουθούν να δικαιούνται να παραμένουν, όταν είναι επαρκώς εδραιωμένη η σύνδεση με τη χώρα υποδοχής. Αυτό ισχύει μόνον όταν προηγείται της λήξεως της επαγγελματικής δραστηριότητας σημαντικό χρονικό διάστημα για τη δημιουργία μιας τέτοιας συνδέσεως. Αν ο εργαζόμενος δεν είχε δικαίωμα παραμονής, το δικαίωμα αυτό δεν μπορούν να το έχουν ούτε τα μέλη της οικογενείας του μετά τον θάνατό του. Ο σκοπός του κανονισμού έγκειται στο να μπορεί να συνεχίζεται ένας εδραιωμένος τρόπος διαβιώσεως, πράγμα που προϋποθέτει ότι έχει δημιουργηθεί ένα τέτοιο διαρθρωτικό σχήμα. Επομένως, ισχύει η διετής περίοδος του άρθρου 3, παράγραφος 2, του κανονισμού.

25. Η υποστηριζόμενη από τους εφεσείοντες άποψη συνεπάγεται επιπλέον σημαντικές αβεβαιότητες. Θα πρέπει να πραγματοποιούνται πρόσθετες εκτιμήσεις, οι οποίες δεν προβλέπονται στον κανονισμό. Το κριτήριο του υποστηριζόμενου από τους εφεσείοντες ελέγχου της αναλογικότητας δεν προκύπτει από τον κανονισμό. Η προσωρινή απουσία από τη χώρα υποδοχής υπενθυμίζεται στο άρθρο 4 του κανονισμού. Μακρότερες από τις εκεί περιγραφόμενες απουσίες όχι μόνο διακόπτουν τον χαρακτήρα της «συνεχούς» διαμονής, αλλά εκμηδενίζουν τις ήδη δημιουργηθείσες νομικές καταστάσεις.

2) *Η Γερμανική Κυβέρνηση*

26. Κατά την υποστηριζόμενη από τη Γερμανική Κυβέρνηση άποψη, η απαιτούμενη από το άρθρο 3, παράγραφος 2, περίοδος δύο ετών συνεχούς διαμονής πρέπει να προηγείται άμεσα του θανάτου του εργαζομένου. Συναφώς, στηρίζεται στο γερμανικό κείμενο του κανονισμού [6]. Συνεπεία απουσιών πλέον των τριών μηνών διακόπτεται η κατά το άρθρο 4 του κανονισμού συνεχής διαμονή. Με την εκ νέου είσοδο στη χώρα αρχίζει η νέα περίοδος της συνεχούς διαμονής. Η προηγούμενη διαμονή «εκπίπτει». Το αποτέλεσμα αυτό επιβεβαιώνεται από την οικονομία του κανονισμού. Η έννοια «συνεχής» αφορά επίσης στο άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχεία α' και β', ελάχιστα χρονικά διαστήματα διαμονής.

6 — «Seit mindestens zwei Jahren».

27. Η παρατεθείσα από τους εφεσείοντες μέθοδος του «εύλογου περιορισμού της απουσίας» φαίνεται αυθαίρετη. Η έννοια και ο σκοπός του δικαιώματος παραμονής κατά το άρθρο 39, παράγραφος 3, στοιχείο δ', ΕΚ προϋποθέτει ότι έχουν δημιουργηθεί ορισμένες ρίζες στη χώρα διαμονής. Αυτό εκφράζεται με τον όρο της ελάχιστης συνεχούς διετούς διαμονής.

3) *Η Επιτροπή*

28. Κατ' αρχάς, η Επιτροπή, διατυπώνοντας την άποψή της, συγκρίνει διάφορες γλωσσικές αποδόσεις του άρθρου 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 1251/70 και διαπιστώνει ότι κατά το γράμμα τους είναι κατ' αρχήν δυνατές και οι δύο ερμηνείες. Κατά το αγγλικό, το ισπανικό, το πορτογαλικό και το σουηδικό κείμενο, μπορεί κάλλιστα για τη θεμελίωση δικαιώματος διαμονής να θεωρηθεί επαρκές το ότι ο εργαζόμενος διέμεινε συνεχώς στο έδαφος του κράτους μέλους οποτεδήποτε επί δύο συνεχή έτη, ενώ το γερμανικό, το γαλλικό και το ιταλικό κείμενο προϋποθέτουν ότι η διετής διαμονή πρέπει να διαρκεί μέχρι το χρονικό σημείο του θανάτου.

29. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, οι κοινοτικοί κανονισμοί πρέπει πάντοτε να ερμηνεύονται ομοιομόρφως υπό το πρίσμα

των κειμένων ως έχουν στις άλλες επίσημες γλώσσες[7]. Εντούτοις, μόνον η δεύτερη κατηγορία των γλωσσικών κειμένων που εξετάστηκαν συμβιβάζεται με όλα τα κείμενα του κανονισμού, οπότε η ομοιογένεια της ερμηνείας συνηγορεί υπέρ αυτής της απόψεως. Επιπλέον, το χρονικό διάστημα των δύο ετών συνδέεται ρητώς με το χρονικό σημείο του θανάτου. Η σύνδεση αυτή θα ήταν πλεονάζουσα, αν το χρονικό σημείο του θανάτου δεν πρέπει να θεωρείται ως το καταληκτικό σημείο της συνεχούς διαμονής.

διέμεναν με τον R. Givane στο έδαφος του Ηνωμένου Βασιλείου, πρέπει εν προκειμένω να μη γίνει δεκτή καμία περίπτωση ύπαρξης δικαιώματος παραμονής.

VI — Εκτίμηση

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

30. Αλλά ακόμα και αν η συνεχής διαμονή του εργαζομένου δεν πρέπει να υφίσταται αμέσως προ του θανάτου του, πρέπει εν πάση περιπτώσει να μη γίνει δεκτό το δικαίωμα παραμονής των αιτούντων. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 1251/70 προβλέπει ως προϋπόθεση του δικαιώματος παραμονής μελών της οικογενείας το ότι συγκατοικούν με τον εργαζόμενο στο έδαφος του κράτους μέλους. Αυτό πρέπει να ισχύει και για το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 1251/70, δεδομένου ότι τα δικαιώματα παραμονής κατά το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2, διαφέρουν μόνον κατά το ότι ο εργαζόμενος στην περίπτωση της παραγράφου 2 απεβίωσε πριν από την απόκτηση δικαιώματος παραμονής στο οικείο κράτος μέλος. Εντούτοις, η οικογένεια αντλεί στο άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού τα δικαιώματά της από την ήδη δημιουργηθείσα νομική κατάσταση του εργαζομένου, ενώ στα μέλη της οικογενείας παρέχεται κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού αυτοτελές δικαίωμα, το οποίο απέκτησαν λόγω επαρκούς συνδέσεως με τη χώρα υποδοχής. Δεδομένου ότι οι εφεσείοντες κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ Απριλίου 1992 και Απριλίου 1995 δεν

31. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι αντιτιθέμενες απόψεις των μετεχόντων της διαδικασίας στηρίζονται εκάστοτε σε γραμματική, συστηματική και τελολογική ερμηνεία του κανονισμού 1251/70. Επομένως, οι σχετικές διατάξεις πρέπει να ερμηνευθούν με τη μέγιστη προσοχή και επιμέλεια.

32. Το αιτούν δικαστήριο ερωτά με το πρώτο του ερώτημα αν η αναφερόμενη στο άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού διετής περίοδος συνεχούς διαμονής πρέπει να προηγείται *άμεσα* του θανάτου του εργαζομένου ή αν μπορεί να συνδέεται με προηγούμενες περιόδους διαμονής, εφόσον αυτές πληρούν ποιοτικώς και χρονικώς τις προϋποθέσεις. Επομένως, το πρώτο ερώτημα περιέχει δύο πτυχές. Αφενός, το ζήτημα της χρονικής διαδοχής του θεμελιώνοντος δικαίωμα χρόνου συνεχούς διαμονής δύο ετών και του χρονικού σημείου του θανάτου και, αφετέρου, τη δυνατότητα λήψεως υπόψη χρονικών περιόδων οι οποίες, καθεαυτές, πληρούν από απόψεως διάρκειας και ουσιαστικής συνέ-

7 — Πρβλ. την απόφαση της 12ης Ιουλίου 1979, 9/79, Koschniske (Συλλογή τόμος 1979/II, σ. 321, σκέψη 6).

χειας τον όρο της τουλάχιστον διετούς συνεχούς διαμονής.

33. Ενώ επί του πρώτου σκέλους του ερωτήματος διατυπώθηκαν εκτενώς παρατηρήσεις, το δεύτερο σκέλος του ερωτήματος εξετάστηκε μόλις κατά τη συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου. Αναφέρθηκε από όλους το άρθρο 4 του κανονισμού και διατυπώθηκε η επιχειρηματολογία ότι τα χρονικά διαστήματα απουσίας πλέον των τριών μηνών επιφέρουν την εξάλειψη της προηγούμενης διαμονής. Συναφώς, δεν εξετάστηκε πάντως το ότι η διάταξη αυτή αφορά μόνον το χρονικό διάστημα της αποκτήσεως αξιώσεως δεκτικής επικλήσεως, μάλιστα δε τόσο ως προς το δικαίωμα παραμονής του εργαζομένου κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, όσο και ως προς αυτό των μελών της οικογενείας κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού. Ως προς την τύχη μιας άπαξ εδραιωθείσας καταστάσεως κατά την έννοια του δικαιώματος παραμονής, το άρθρο 4 του κανονισμού δεν προβλέπει τίποτα.

34. Στο πλαίσιο των επομένων επιχειρημάτων θα πρέπει επομένως να έχουμε προ οφθαλμών και τις δύο πηγές του πρώτου ερωτήματος του αιτούντος δικαστηρίου.

Επί της απαντήσεως στα προδικαστικά ερωτήματα.

35. Κατά το άρθρο 39, παράγραφος 3, στοιχείο δ', ΕΚ, με το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων συνδέεται και το δικαίωμα «να παραμένουν στην επικράτεια ενός κράτους μέλους και μετά την άσκηση σ' αυτό ορισμένης εργασίας, κατά τις προϋποθέσεις που θα αποτελέσουν το αντικείμενο των κανονισμών εφαρμογής που θα εκδώσει η Επιτροπή». Η Επιτροπή καθόρισε τις προϋποθέσεις αυτές με τον κανονισμό 1251/70.

36. Από τα παρεχόμενα με το άρθρο 39 ΕΚ στον εργαζόμενο δικαιώματα συνάγονται καταρχήν και δικαιώματα για τα μέλη της οικογενείας. Οι προϋποθέσεις για το δικαίωμα παραμονής των μελών της οικογενείας περιέχονται επίσης στον κανονισμό 1251/70. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, υφίσταται δικαίωμα παραμονής για τα μέλη της οικογενείας όταν ο ίδιος ο εργαζόμενος έχει αποκτήσει δικαίωμα παραμονής υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 2. Αν ο εργαζόμενος αποβιώσει κατά τη διάρκεια του επαγγελματικού του βίου και πριν αποκτήσει το δικαίωμα παραμονής εντός του οικείου κράτους μέλους, τα μέλη της οικογενείας του έχουν εντούτοις δικαίωμα να παραμείνουν στο κράτος μέλος υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 1251/70.

37. Ο κανονισμός 1251/70 έχει εν προκειμένω εφαρμογή, δεδομένου ότι ο R. Givane διέμενε ως εργαζόμενος κατά την έννοια του άρθρου 39 ΕΚ και του κανονισμού 1251/70 στο Ηνωμένο Βασίλειο. Οι εφεσείοντες πρέπει να θεωρηθούν ως μέλη της οικογενείας κατά την έννοια του άρθρου 1 του κανονισμού 1251/70, σε συνδυασμό με το άρθρο 10 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68, περί της κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας [8]. Το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού

8 — Κανονισμός του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968 (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33).

1612/68 έχει ως εξής: «Ανεξαρτήτως της ιθαγενείας του, έχουν δικαίωμα εγκαταστάσεως μετά του εργαζομένου υπηκόου ενός κράτους μέλους που απασχολείται στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους τα εξής πρόσωπα:

α) έκαστος των συζύγων ή οι κατιόντες τους οι οποίοι έχουν ηλικία κάτω των 21 ετών ή συντηρούνται από αυτόν·

[...]»

38. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο αιτούν δικαστήριο, αν το δικαίωμα παραμονής των μελών της οικογενείας του εργαζομένου προϋποθέτει ότι ο εργαζόμενος διέμενε στο έδαφος του κράτους μέλους συνεχώς τουλάχιστον δύο έτη αμέσως προ του θανάτου του ή αν αρκεί το ίδιο μακρά συνεχής διαμονή σε προηγούμενο χρονικό διάστημα, πρέπει να ερμηνευθεί η ρύθμιση του άρθρου 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 1251/70 σύμφωνα με το γράμμα, την οικονομία και το πνεύμα και τον σκοπό της.

39. Το αγγλικό κείμενο της διατάξεως που ασφαλώς λαμβάνεται υπόψη στο πλαίσιο της κύριας δίκης είναι ουδέτερο ως προς τη διαχρονική σύνδεση της διετούς συνεχούς διαμονής και του χρονικού σημείου της επελεύσεως του θανάτου. Στο κείμενο αυτό ορίζονται απλώς τα εξής: «The worker, on the date of his decease, had resided continuously in the territory of that Member State *for at least two years*»[9]. Κατά τη διατύπωση αυτή, θα αρκούσε να έχει διαμείνει ο εργαζόμενος συνεχώς στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους οποτεδήποτε επί δύο έτη προ του θανάτου του.

40. Το ίδιο ουδέτερο είναι το κείμενο του κανονισμού στα ολλανδικά («gedurende»), τα πορτογαλικά («pelo menos dois anos»), τα ισπανικά («un mínimo de dos años») και τα σουηδικά («under minst två år»).

41. Το γερμανικό, το γαλλικό και το ιταλικό κείμενο της διατάξεως επιτρέπουν, αντιθέτως, να υποτεθεί ότι η διετής συνεχής διαμονή πρέπει να προηγείται άμεσα του χρονικού σημείου του θανάτου. Στο γερμανικό κείμενο απαιτείται ο εργαζόμενος να έχει διαμείνει στο κράτος μέλος «seit mindestens zwei Jahren». Η λέξη «seit» συνδέει το χρονικό σημείο του θανάτου με χρονικό διάστημα το οποίο εξακολουθεί να διαρκεί. Αν προσδιδόταν σημασία σε οποιοδήποτε προηγούμενο χρονικό σημείο, θα ήταν φυσικό να χρησιμοποιηθεί ο όρος «während». Στο γαλλικό και το ιταλικό κείμενο της διατάξεως συμβαίνει το ίδιο. Έχουν επιλεγεί οι όροι «depuis» και «da» αντί «pendant» και «durante».

9 — Η υπογράμμιση δική μου.

42. Εντούτοις, η αντίληψη αυτή — όπως ήδη εκτέθηκε — δεν επιρρωννύεται από τις άλλες γλωσσικές αποδόσεις. Επίσης, ο χρόνος του ρήματος επιλέγεται διαφορετικά στα διάφορα γλωσσικά κείμενα. Στο γερμανικό κείμενο αναφέρεται «aufgehalten hat» πράγμα που εκφράζει χρονική σύνδεση με το παρόν. Στο ολλανδικό κείμενο επιλέγεται ο παρακείμενος «woonachtig was», στο δε αγγλικό ο υπερσυντέλικος «had resided».

43. Η γραμματική ερμηνεία δεν καταλήγει επομένως σε κανένα σαφές συμπέρασμα. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, εντούτοις, θα πρέπει καταρχήν να αναγνωρίζεται η ίδια αξία σε όλα τα γλωσσικά κείμενα η οποία δεν μπορεί να παραλλάσσει σε συνάρτηση με το μέγεθος του πληθυσμού των κρατών μελών όπου ομιλείται η εν λόγω γλώσσα [10].

44. Η προβαλλόμενη από την Επιτροπή επιχειρηματολογία ότι πρέπει να επιλέγεται η ερμηνεία η οποία συνάδει προς όλες τις γλωσσικές αποδόσεις, πράγμα που στην παρούσα περίπτωση σημαίνει ότι η συνεχής διαμονή πρέπει να προηγείται άμεσα του χρονικού σημείου του θανάτου, δεν αποκλείει οποιαδήποτε άλλη εκδοχή.

45. Στην απόφαση επί της υποθέσεως Akman [11], το Δικαστήριο συνήγαγε απλώς σε μια παρόμοια κατάσταση ότι η γραμματική ερμηνεία σε τέτοιες περιπτώσεις δεν μπορεί να δώσει σαφή απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα. Στην περίπτωση εκείνη επρόκειτο για το ζήτημα εάν το άρθρο 7, παράγραφος 2, της αποφάσεως 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως, της 19ης Σεπτεμβρίου 1980, όσον αφορά την προώθηση της συνδέσεως, απαιτεί να εξακολουθεί να διαρκεί η απασχόληση Τούρκου εργαζομένου προκειμένου να μπορούν τα τέκνα του να αναζητούν θέσεις εργασίας στο κράτος μέλος. Το γράμμα της διατάξεως απαιτεί, για παράδειγμα, στο γερμανικό κείμενο απασχόληση του γονέα «seit», στο γαλλικό «depuis» τουλάχιστον τρία έτη, ενώ στο ολλανδικό χρησιμοποιείται πάλι η ουδέτερη έκφραση «gedurende», προς την οποία τελικά συντάχθηκε το Δικαστήριο. Στην υπόθεση αυτή, επομένως, το Δικαστήριο αποφάνθηκε αντιθέτως προς τον υποδηλούμενο με τον όρο «seit» άμεσο διαχρονικό σύνδεσμο.

46. Επομένως, δεδομένου ότι η γραμματική ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 2, του κανονισμού δεν καθιστά δυνατή καμία σαφή απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα, η διάταξη αυτή πρέπει να θεωρηθεί εντός του πλαισίου της και να ερμηνευθεί σύμφωνα με το πνεύμα και τον σκοπό της.

47. Οι προϋποθέσεις γενέσεως το δικαιώματος παραμονής του εργαζομένου ρυθμίζονται στο άρθρο 2 του κανονισμού 1251/70. Το δικαίωμα παραμονής των μελών της οικογενείας προκύπτει αντιθέτως από το άρθρο 3 του κανονισμού. Συναφώς, πρόκειται καταρχήν για συναγόμενο ως εκ της υπάρξεως του εργαζομένου δικαίωμα. Αυτό διασαφηνίζεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, με τη διατύπωση «[...] έχουν το δικαίωμα να παραμείνουν εκεί μονίμως, αν ο εργαζόμενος έχει αποκτήσει το δικαίωμα παραμονής στο έδαφος του κράτους αυτού σύμφωνα με το άρθρο 2». Με τον θάνατο του εργαζομένου το δικαίωμα παραμονής των μελών της

10 — Πρβλ. την απόφαση της 2ας Απριλίου 1998, C-296/95, EMU Tabac κ.λπ. (Συλλογή 1998, σ. I-1605, σκέψη 36).

11 — Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 1998 στην υπόθεση C-210/97 (Συλλογή 1998, σ. I-7519, σκέψη 31 επ.).

οικογενείας καθίσταται αυτοτελές δικαίωμά τους. Στο άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού εκτίθενται συναφώς τα εξής: «έχουν το δικαίωμα [...] ακόμη και μετά τον θάνατό του.» Αν, αντιθέτως, ο εργαζόμενος αποβιώσει κατά τη διάρκεια του επαγγελματικού του βίου και πριν αποκτήσει το δικαίωμα παραμονής, οπότε λήγει η απαραίτητη για την απόκτηση δικαιώματος παραμονής βιοποριστική δραστηριότητα προώρως και απροβλέπτως, τότε, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, η ήδη διετής συνεχής διαμονή του εργαζομένου στο κράτος μέλος της βιοποριστικής δραστηριότητας παρέχει στα μέλη της οικογενείας του δικαίωμα παραμονής. Πρόκειται συναφώς για επίσης συναγόμενο από τη νομική κατάσταση του εργαζομένου δικαίωμα των μελών της οικογενείας, το οποίο όμως καθίσταται, λόγω του θανάτου του εργαζομένου, αυτοτελές δικαίωμά τους. Η οικονομία του άρθρου 3, παράγραφος 2, αντιστοιχεί εν προκειμένω προς αυτήν του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού.

48. Σε αντίθεση προς την υποστηριζόμενη από τη Γερμανική Κυβέρνηση άποψη, η σύγκριση μεταξύ των άρθρων 2 και 3 δεν παρέχει κανένα περαιτέρω στοιχείο. Βεβαίως, η φράση «έχει δε διαμείνει συνεχώς εκεί περισσότερο από τρία (ή δύο) έτη» χρησιμοποιείται επίσης στο άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχεία α'και β'. Επίσης, η φράση αυτή βρίσκεται στην ίδια συνάρτηση με το εκάστοτε καθοριστικό χρονικό σημείο — συμπλήρωση της ηλικίας προς συνταξιοδότηση ή της ανικανότητας προς εργασία — όπως το άρθρο 3, παράγραφος 2, με το χρονικό σημείο του θανάτου. Εντούτοις, δεν υφίστανται στοιχεία υπέρ του ότι στο άρθρο 2, παράγραφος 1, του κανονισμού 1251/70 το ελάχιστης διαμονής χρονικό διάστημα πρέπει να προηγείται άμεσα του κρίσιμου χρονικού σημείου, διότι και εδώ το γράμμα των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων δεν είναι σαφές. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού απαιτεί αντιθέτως, ρητώς, για τη συνήθη περίπτωση της λήξεως της βιοποριστικής δραστηριότητας, δηλαδή τη συμπλήρωση της ηλικίας προς συνταξιοδότηση, παράλληλα με τη συνεχή διαμονή «περισσότερο από τρία έτη» απασχόλησης κατά τη διάρκεια των δώδεκα «τελευταίων μηνών». Η τελευταία αυτή διατύπωση, αντιθέτως, δεν χρησιμοποιήθηκε στο άρθρο 3, πράγμα που συνηγορεί υπέρ της απόψεως ότι στην περίπτωση αυτή η διετής διαμονή δεν χρειάζεται πράγματι να προηγείται άμεσα του χρονικού σημείου του θανάτου.

49. Τέλος, το άρθρο 5 του κανονισμού αποτελεί μάλιστα σαφή ένδειξη κατά της εκδοχής ότι τα θεμελιώνοντα δικαίωμα περιστατικά πρέπει να προηγούνται άμεσα της ασκήσεως του δικαιώματος παραμονής. Ο δικαιούμενος παραμονής διαθέτει ρητώς σύμφωνα με τη διάταξη αυτή προθεσμία δύο ετών, κατά τα οποία μπορεί να εγκαταλείψει το έδαφος του κράτους μέλους, χωρίς για τον λόγο αυτό να θίγεται το δικαίωμά του παραμονής. Επομένως, η σύμφωνα με την οικονομία του ερμηνεία του κανονισμού ουδόλως επιβεβαιώνει ότι η θεμελιώνουσα δικαίωμα διετής συνεχής διαμονή κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού πρέπει να προηγείται άμεσα του χρονικού σημείου του θανάτου.

50. Επομένως, προκειμένου να διευκρινιστεί οριστικώς το ζήτημα, πρέπει περαιτέρω να ερευνηθεί το πνεύμα και ο σκοπός των διατάξεων και το δικαίωμα παραμονής των μελών της οικογενείας. Το δικαίωμα παραμονής σημαίνει, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη του κανονισμού, «το δικαίωμα του

εργαζομένου να διατηρεί την κατοικία του στο έδαφος κράτους μέλους όταν παύει να ασκεί εργασία». Επομένως, ο εργαζόμενος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να διατηρεί το δημιουργηθέν μέσω διαμονής και βιοποριστικής δραστηριότητας κέντρο των βιοτικών του σχέσεων, ακόμα και μετά την αποχώρηση από τον επαγγελματικό βίο. Σύμφωνα με την τρίτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού, η κινητικότητα του εργατικού δυναμικού στην Κοινότητα συνεπάγεται «τη δυνατότητα των εργαζομένων να ασκούν εργασίες σε διάφορα κράτη μέλη διαδοχικώς χωρίς εκ του λόγου αυτού να περιέρχονται σε μειονεκτική θέση». Ως προς τα μέλη της οικογενείας, στην έβδομη αιτιολογική σκέψη εκτίθενται τα εξής: «η άσκηση του δικαιώματος παραμονής από τον εργαζόμενο συνεπάγεται την επέκταση του δικαιώματος αυτού στα μέλη της οικογενείας του· ότι σε περίπτωση θανάτου του εργαζομένου κατά τη διάρκεια του επαγγελματικού του βίου, η διατήρηση του δικαιώματος διαμονής πρέπει επίσης να αναγνωρίζεται στα μέλη της οικογενείας του [...]».

51. Η οικογένεια, η οποία έχει μεταβεί με τον εργαζόμενο σε άλλο κράτος μέλος ή τον έχει ακολουθήσει, πρέπει να μπορεί να παραμένει με τον εργαζόμενο και μετά την αποχώρησή του από τον επαγγελματικό βίο στο κράτος μέλος της επαγγελματικής δραστηριότητας. Σε περίπτωση θανάτου του εργαζομένου, αδιάφορα αν συμβεί κατά τη διάρκεια του επαγγελματικού βίου ή μετά από αυτόν, η οικογένεια δεν πρέπει να εξαναγκάζεται να απεμπολεί την επιλογή στην οποία προέβη ως προς τον τόπο της διαμονής της.

52. Βασική προϋπόθεση για την απόκτηση του δικαιώματος παραμονής είναι κατά τη χαρακτηριστική περίπτωση του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', η απόκτηση ορισμένων ριζών στο κράτος μέλος υποδοχής, η οποία εκφράζεται με την τριετή συνεχή διαμονή και με τον προηγούμενο της λόγω ηλικίας αποχωρήσεως από τον επαγγελματικό βίο δωδεκάμηνο χρόνο απασχολήσεως. Άπαξ πληρωθούν οι προϋποθέσεις αυτές, ο δικαιούμενος παραμονής διαθέτει κατά το άρθρο 5 του κανονισμού προθεσμία δύο ετών για να ασκήσει το δικαίωμά του παραμονής, χωρίς το δικαίωμά του παραμονής να θίγεται από την απουσία από το έδαφος αυτού του κράτους.

53. Σε αντίθεση προς την περίπτωση της «συνταξιοδοτήσεως κανονικού και προβλεπτού πέρατος του επαγγελματικού βίου» [12], που αποτελεί τη βάση του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', αρκεί ήδη, όταν υφίσταται «πρόωρη και απρόβλεπτη παύση της δραστηριότητας» [13], η διετής συνεχής διαμονή κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', πρώτη περίοδος, του κανονισμού προκειμένου να θεμελιωθεί το δικαίωμα παραμονής. Σ' αυτές επίσης τις περιπτώσεις ο δικαιούμενος παραμονή διαθέτει προθεσμία δύο ετών κατά το άρθρο 5 του κανονισμού προκειμένου να αποφασίσει πού επιθυμεί να έχει την οριστική του διαμονή [14]. Ο κοινοτικός νομοθέτης επιτρέπει, σ' αυτή την περίπτωση απρόβλεπτου πέρατος του επαγγελματικού βίου, να ενεργεί συστατικώς για το δικαίωμα παραμονής ένα χρονικό διάστημα δύο ετών συνεχούς διαμονής. Η δημιουργούμενη με τη συνεχή διετή διαμονή απόκτηση ριζών στο κράτος μέλος της επαγγελματικής δραστηριότητας είναι αρκετή υπό τις δεδομένες περιστάσεις σύμφωνα με τις αξιολογήσεις του κανονισμού.

12 — Βλ. συγκεκριμένα την πέμπτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού.
13 — Βλ. συγκεκριμένα την πέμπτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού.
14 — Βλ. υπ' αυτή την έννοια την έκτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού.

54. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', πρώτη περίοδος, συνάδει με το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση. Στην περίπτωση θανάτου του εργαζομένου κατά τη διάρκεια του επαγγελματικού του βίου, πρόκειται ομοίως για πρόωρη και απρόβλεπτη παύση του επαγγελματικού βίου. Όπως ακριβώς τα μέλη της οικογενείας μπορούν, στις περιπτώσεις του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', πρώτη περίοδος, να επικαλεστούν το κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, δικαίωμα παραμονής που δημιουργήθηκε κατόπιν διετούς συνεχούς διαμονής εργαζομένου, μπορούν επίσης να επικαλεστούν κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση, την προηγούμενη διετή συνεχή διαμονή του εργαζομένου. Η ιδιότητα του δικαιούχου των μελών της οικογενείας προκύπτει εν προκειμένω, σύμφωνα με την οικονομία της ρυθμίσεως, από την ιδιότητα του δικαιούχου του εργαζομένου.

55. Όταν επομένως, υπό τις δεδομένες περιστάσεις, η διετής συνεχής διαμονή επαρκεί για την απόκτηση ιδιότητας δικαιούχου, τότε πρέπει και στις περιπτώσεις αυτές να ισχύει το χρονικό διάστημα των δύο ετών του άρθρου 5 του κανονισμού, κατά τη διάρκεια του οποίου θα εξακολουθεί να υφίσταται το δικαίωμα. Μόνο μετά την πάροδο αυτού του χρονικού διαστήματος των δύο ετών πρέπει να θεωρείται δεδομένο ότι το άπαξ αποκτηθέν δικαίωμα παραμονής αποσβέννυται λόγω ελλείψεως ασκήσεως του δικαιώματος.

56. Επομένως, απουσίες πλέον των τριών μηνών κατά την έννοια του άρθρου 4 του κανονισμού δρουν αρνητικώς μόνον κατά την απόκτηση της ιδιότητας του δικαιούχου, καθόσον διακόπτεται η ύπαρξη του κριτηρίου της «μόνιμης» διαμονής. Άπαξ, αντιθέτως, έχει εδραιωθεί η ιδιότητα του δικαιούχου, εφαρμόζεται το χρονικό διάστημα των δύο ετών του άρθρου 5 του κανονισμού.

57. Αν τώρα εφαρμοστούν οι σκέψεις αυτές στην παρούσα περίπτωση, τότε αυτό σημαίνει ότι ο R. Givane, κατά την επιστροφή του στο Ηνωμένο Βασίλειο με την οικογένειά του τον Φεβρουάριο του 1996, μπορούσε να συνδέσει τη συνεχή διαμονή του κατά τα έτη 1992 έως 1995. Αυτό ισχύει πολλώ μάλλον καθόσον λόγω της διαμονής και της επαγγελματικής δραστηριότητας στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά τα έτη 1992 έως 1995 πληρώθηκαν ήδη οι προϋποθέσεις (πλην πέντε ημερών, κατά τις οποίες εντούτοις θα μπορούσε κατά το άρθρο 4 να είναι επίσης απών) για την απόκτηση δικαιώματος παραμονής κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού, το οποίο οδηγεί άμεσα στο άρθρο 5 του κανονισμού, κατά το οποίο οι προϋποθέσεις αυτές δεν θίγουν, για απουσία δύο ετών από το κράτος μέλος, την άσκηση του δικαιώματος παραμονής.

58. Υπ' αυτό το πρίσμα, μπορεί να θεωρηθεί ως δεδομένο ότι το κριτήριο της διετούς συνεχούς διαμονής συνέτρεχε ως προς τον R. Givane κατά τον θάνατό του.

59. Πάντως, ανεξαρτήτως των προηγουμένων περιόδων διαμονής, το κριτήριο αυτό θα μπορούσε ενδεχομένως να θεωρηθεί ότι συντρέχει βάσει της ακόλουθης σκέψεως η οποία διατυπώνεται εδώ ρητώς, απλώς και μόνον επικουρικώς. Εν όψει των διακοπών

διαμονής μέχρι τριών μηνών ετησίως κατά το άρθρο 4 του κανονισμού, που δεν θίγουν τη συνεχή διαμονή, ο εργαζόμενος πρέπει τελικά να έχει διαμείνει στο κράτος μέλος της επαγγελματικής δραστηριότητας τουλάχιστον 18 μήνες σε συνολικό χρονικό διάστημα 24 μηνών. Η προαπαιτούμενη για το δικαίωμα παραμονής απόκτηση ριζών στο κράτος μέλος της επαγγελματικής δραστηριότητας δημιουργείται ρητώς σύμφωνα με τις αξιολογικές εκτιμήσεις του κανονισμού και υπ' αυτές επίσης τις περιστάσεις. Αν ο επιτρεπτός χρόνος απουσίας συνυπολογιζόταν πλασματικά στους περίπου 21 μήνες του δεύτερου συνεχούς χρονικού διαστήματος διαμονής του R. Givane πριν από τον θάνατό του, τότε αυτός θα είχε συμπληρώσει, άμεσα προ του θανάτου του, χρονικό διάστημα συνεχούς παραμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο που θεμελιώνει το αντίστοιχο δικαίωμα.

60. Οι σκέψεις αυτές μπορούν εντούτοις να αγνοηθούν, διότι ο R. Givane, κατά την προηγουμένως υποστηριχθείσα άποψη, μπορούσε να υπολογίσει την προηγούμενη διαμονή του, η οποία του παρείχε καθεαυτή μια εδραιωμένη κατάσταση κατά την έννοια του κανονισμού.

61. Δεδομένου ότι ως προς το δικαίωμα παραμονής των μελών της οικογενείας είναι παρεπόμενο δικαίωμα, αυτό προϋποθέτει κατ' ανάγκη ότι τα μέλη της οικογενείας συγκατοικούσαν με τον εργαζόμενο κατά το συνολικό χρονικό διάστημα που θεμελιώνει το αντίστοιχο δικαίωμα. Για τη δημιουργία του αυτοτελούς δικαιώματος παραμονής των μελών της οικογενείας μέσω του θανάτου του εργαζομένου που τους παρέχει αυτή την ιδιότητα του δικαιούχου — μάλιστα δε τόσο κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, όσο και κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση του κανονισμού — αυτό σημαίνει ότι τα μέλη της οικογενείας έπρεπε εν πάση περιπτώσει να συγκατοικούν με αυτόν κατά την επέλευση του θανάτου. Η προϋπόθεση αυτή φαίνεται αναντίρρητα να πληρούται στο πλαίσιο της ίδιας δίκης.

62. Πέραν του ότι, αντίθετα προς τους ισχυρισμούς της Επιτροπής, δεν έχουν σημασία τα χρονικά διαστήματα ελάχιστης διαμονής των μελών της οικογενείας, συνηγορεί επίσης το άρθρο 3, παράγραφος 2, δεύτερη περίπτωση. Αν ο εργαζόμενος αποβιώσει συνεπεία εργατικού ατυχήματος ή επαγγελματικής ασθένειας, τα μέλη της οικογενείας του έχουν το δικαίωμα να παραμείνουν στο κράτος μέλος της επαγγελματικής δραστηριότητας ανεξάρτητα από οποιαδήποτε χρονικά διαστήματα ελάχιστης διαμονής.

63. Η απαίτηση ελάχιστου χρόνου διαμονής μόνο για τον εργαζόμενο φαίνεται επομένως εύλογη, δεδομένου ότι έχει έτσι τη δυνατότητα να δημιουργήσει μια εξασφαλισμένη κατάσταση εν όψει του μετέπειτα δικαιώματος παραμονής, πριν καλέσει την οικογένειά του.

64. Η έλευση της οικογένειας συνεπάγεται κατά κανόνα δραστικές μεταβολές για την οικογένεια, όπως π.χ. η εγκατάλειψη της πατρίδας, η απομάκρυνση από τον κοινωνικό περίγυρο, η παραίτηση από τη θαλπωρή της εστίας, η ενδεχόμενη μεταβολή εκπαιδεύσεως των παιδιών σχολικής ηλικίας, η δημιουργία καταλλήλων συνθηκών κατοικίας και διαβιώσεως στο κράτος υποδοχής,

κ.λπ. Επομένως, φαίνεται απολύτως δικαιολογημένο — όταν ο εργαζόμενος έχει ήδη αποκτήσει εδραιωμένη θέση — η οικογένεια που έχει πραγματοποιήσει αυτό το βήμα να μη βρίσκεται στο κράτος μέλος υποδοχής λόγω ενός σταδίου νομικής αβεβαιότητας ως προς το δικαίωμα διαμονής. Αυτό ισχύει ιδίως όταν ο εργαζόμενος αποβιώνει, πράγμα που πλήττει συχνά την οικογένεια ως απολύτως απρόβλεπτο χτύπημα της μοίρας.

65. Η διαφορά μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης περιπτώσεως του άρθρου 3, παράγραφος 2, φαίνεται εν προκειμένω αυθαίρετη. Εντούτοις, εξηγείται προφανώς από το ότι στην περίπτωση θανάτου λόγω εργατικού ατυχήματος ή επαγγελματικής ασθένειας η αφορμή για τη διαμονή σε άλλο κράτος μέλος, δηλαδή η επαγγελματική δραστηριότητα, καθίσταται η αιτία του θανάτου. Υπό τις περιστάσεις αυτές, φαίνεται άδικο να μην παρασχεθεί το δικαίωμα περαιτέρω διαμονής της οικογενείας. Η διάταξη αυτή δείχνει ότι ο κανονισμός είναι επιδεκτικός εκτιμήσεων επιεικείας, οι οποίες αμβλύνουν τον απόλυτο χαρακτήρα των απαιτήσεων ορισμένων χρονικών διαστημάτων προ της αποκτήσεως ριζών στο οικείο κράτος μέλος. Αυτό ισχύει ιδίως όταν ένας επιεικής διακανονισμός φαίνεται δικαιολογημένος όχι από έναν και μόνο λόγο, αλλά βάσει περισσοτέρων επιμέρους εκτιμήσεων. Το γεγονός ότι κατά το άρθρο 4 υφίσταται η δυνατότητα απουσίας μέχρι τρεις μήνες ετησίως — μάλιστα δε στην περίπτωση στρατιωτικής θητείας ακόμη περισσότερο — από το κράτος μέλος υποδοχής, χωρίς αυτό να θίγει το χρονικό διάστημα διαμονής, επιβεβαιώνει αυτές τις σκέψεις.

66. Εν όψει των ανωτέρω σκέψεων, προτείνω να δοθεί στην αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 1251/70 δεν προϋποθέτει αναγκαίως ότι η διετής συνεχής διαμονή εμπεριέχεται στο χρονικό διάστημα που προηγείται άμεσα του θανάτου του εργαζομένου, αν και καθόσον ο εργαζόμενος μπορεί να συνδέεται με προηγούμενο χρονικό διάστημα διετούς μόνιμης διαμονής κατά την έννοια του κανονισμού και η ιδιότητα αυτή του δικαιούχου, κατ' αναλογία προς το άρθρο 5 του κανονισμού, δεν μπορεί να εξουδετερώνεται συνεπεία απουσίας πλέον των δύο ετών από το κράτος μέλος της επαγγελματικής δραστηριότητας.

67. Η απάντηση στα ερωτήματα 2 έως 5 της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως αποτελεί τη λογική συνέπεια της προτεινόμενης απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

Επί του δευτέρου ερωτήματος

68. Τα δικαιώματα που έχει αποκτήσει ο εργαζόμενος μέσω διετούς διαμονής εξακολουθούν να υφίστανται στην περίπτωση απουσιών από το κράτος μέλος υποδοχής που υπερβαίνουν τους ετησίως ενδεχομένους τρεις μήνες που ορίζονται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, όταν κατ' αναλογία προς το άρθρο 5 δεν υπερβαίνουν τα δύο έτη.

Επί του τρίτου ερωτήματος

69. Ως προς το δικαίωμα της διατηρήσεως αξιώσεων από ήδη συμπληρωθέντα χρονικά διαστήματα της συνεχούς διαμονής, υφίσταται στην περίπτωση μεταγενεστέρων διακοπών διαμονής προθεσμία δύο ετών.

Επί του τετάρτου ερωτήματος

70. Στην περίπτωση διακοπών διαμονής πλέον των δύο ετών αποσβέννυνται τα δικαιώματα από προηγούμενα χρονικά διαστήματα διαμονής.

Επί του πέμπτου ερωτήματος

71. Τα μέλη της οικογενείας αποβιώσαντος εργαζομένου μπορούν να προβάλουν αξιώσεις βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 2, όταν ο εργαζόμενος έχει αποκτήσει εδραιωμένη κατάσταση συνεπεία χρονικού διαστήματος τουλάχιστον δύο ετών συνεχούς διαμονής από την οποία δεν παραιτήθηκε συνεπεία διακοπής διαμονής πλέον των δύο ετών.

VII — Πρόταση

72. Προτείνω την ακόλουθη απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1251/70 της Επιτροπής, της 29ης Ιουνίου 1970, περί του δικαιώματος των εργαζομένων να παραμένουν στην επικράτεια κράτους μέλους μετά την άσκηση σ' αυτό ορισμένης εργασίας, δεν προϋποθέτει αναγκαίως ότι η διετής συνεχής διαμονή εμπεριέχεται στο χρονικό διάστημα που προηγείται άμεσα του θανάτου του εργαζομένου, αν και καθόσον ο εργαζόμενος μπορεί να συνδέεται με προηγούμενο χρονικό διάστημα διετούς

μόνιμης διαμονής κατά την έννοια του κανονισμού και η ιδιότητα αυτή του δικαιούχου δεν μπορεί να εξουδετερώνεται συνεπεία απουσίας πλέον των δύο ετών από το κράτος μέλος της επαγγελματικής δραστηριότητας.

2) Τα δικαιώματα που έχει αποκτήσει ο εργαζόμενος μέσω διετούς διαμονής εξακολουθούν να υφίστανται στην περίπτωση απουσιών από το κράτος μέλος υποδοχής που υπερβαίνουν τους ετησίως ενδεχομένους τρεις μήνες (οι οποίοι έχουν ως συνέπεια μόνο τη διακοπή της συνεχούς διαμονής στην αντίστοιχη χώρα υποδοχής κατά τη δημιουργία εδραιωμένης καταστάσεως) που ορίζονται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, όταν κατ' αναλογία προς το άρθρο 5 δεν υπερβαίνουν τα δύο έτη.

3) Ως προς το δικαίωμα της διατηρήσεως αξιώσεων από ήδη συμπληρωθέντα χρονικά διαστήματα της συνεχούς διαμονής, υφίσταται στην περίπτωση μεταγενεστέρων διακοπών διαμονής προθεσμία δύο ετών.

4) Στην περίπτωση διακοπών διαμονής πλέον των δύο ετών αποσβέννυνται τα δικαιώματα από προηγούμενα χρονικά διαστήματα διαμονής.

5) Τα μέλη της οικογενείας αποβιώσαντος εργαζομένου μπορούν να προβάλουν αξιώσεις βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 2, όταν ο εργαζόμενος έχει αποκτήσει εδραιωμένη κατάσταση συνεπεία χρονικού διαστήματος τουλάχιστον δύο ετών συνεχούς διαμονής από την οποία δεν παραιτήθηκε συνεπεία διακοπής διαμονής πλέον των δύο ετών.»